

Eğitimde Yeni Yönelimler

Editör: Özcan DEMİREL

9. Baskı

Editör: Prof. Dr. Özcan DEMİREL

EĞİTİMDE YENİ YÖNELİMLER

ISBN 978-625-7052-48-1

DOI 10.14527/9786257052481

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Ağustos 2005, Ankara

9. Baskı: Nisan 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Eğitimde Yeni Yönelimler (EYYÖN) kitabı, 21 yüzyıl eğitim dünyasında yeni yönelimlerin neler olduğu ve nereye yöneldiği konusunda eğitim kamu oyunu bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Ele alınan konular son on yılda eğitimde devrim yaratan ve dünya üzerinde pek çok eğitimci tarafından kabul görmüş yönelimlerdir. İnternetin etkin bir şekilde kullanılması, bilim dünyasında ortaya atılan her yeni düşünce ve uygulamanın anında yayılmasını ve paylaşılmasını olası kılmaktadır. Bu nedenle, son on yıldaki bilgi paylaşımı hızla artmış ve eğitim bilimi alanındaki gelişmeler çağın gereklerine uygun hızda yayılmış ve paylaşılmaya başlanmıştır.

Bizler, Türk eğitimcileri olarak, son yıllarda eğitim dünyasındaki yönelim ve değişimleri yakından izleme çabası içindeyiz. Çağdaş gelişmelerin gerisinde kalmamak için iletişim teknolojilerini en etkin bir şekilde kullanmaya özen göstermekteyiz. Eğitim bilim alanının paydaşları olarak yeni bilgileri tüketmenin yanı sıra üretmenin de önemli olduğunu ilke edinerek bilim dünyasına katkı getirmeyi amaçlamaktayız. Bu bağlamda, özellikle doktora düzeyindeki derslerimizi ve bu derslerde işlenen konularımızı her öğretim yılında yinelenmek yerine yenilemek yoluyla güncelleştirmekteyiz. Bu yenilikçi tutumumuz, bizim vazgeçilmez bilimsel tutumumuzla örtüşmektedir.

Bilgiye ulaştığımız, birlikte öğrendiğimiz ve birlikte yeni uygulamaları yaptığımız genç bilim adamlarını yüreklendirerek bu yapıtı ortaya koymayı planladık. Böylesi bir çalışmanın ve yenilikleri paylaşmanın bireysel bir ürün çıkarmaktan çok daha güçlü olacağına inandığımdan bu yapıtın tasarımcısı ve düzeltmeni olmayı yeğledim. Bu aşamada, 'Eğitim Bilimi' dünyasına kazandırdığım bölüm yazarı öğrencilerimle ne kadar gurur duysam azdır. Onlarla bu işe girişirken kendimi okyanusda seyreden bir geminin kaptanı olarak algıladım ve yola çıktım.

Bu yapıtın ortaya çıkmasına katkı getiren tüm yazar-öğrencilerime teşekkür ediyorum, bundan sonraki çalışmalarında daha üstün başarılar diliyorum. Ayrıca, böyle bir yapıtın ortaya çıkmasına ve bilim dünyasına kazandırılmasına olanak sağlayan PegemA yayıncılığa da özellikle teşekkür etmek istiyorum. Umarım bundan sonraki gelişmeleri ayrı bir kitapta toplayabiliriz. Burada ele alınan her konunun yüzlerce kitaptan oluştuğunu; oysa burada sadece özet bir bilgi sunduğumuzu unutmayalım.

Bu çalışmanın öğretmen adaylarına ve halen öğretmen olarak çalışanlara az da olsa katkı getirmesi yazar kadrosunu mutlu kılacaktır. Eğitim Bilimi alanındaki yeniliklerin ve çağdaş düşüncelerin yansımaları olarak ortaya çıkan bu çalışmada yer alan düşüncelerin, ülke genelinde yaygınlaşması ve kabul görmesi sizin ilginiz ve tercihinizle sağlanacaktır. Bugüne kadar verdiğiniz desteğe ve güvene teşekkür ediyorum, çalışmalarımıza ivme katan görüş ve önerilerinizin devamını diliyoruz.

Ankara, Eylül – 2005

Editör: Prof. Dr. Özcan DEMİREL

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Özcan DEMİREL

1. Bölüm: Çoklu Zekâ Kuramı ve Eğitim

Prof. Dr. Nilay T. BÜMEN, Ege Üniversitesi

2. Bölüm: Yapılandırmacılık

Doç. Dr. Bünyamin YURDAKUL, Ege Üniversitesi

3. Bölüm: Proje Tabanlı Öğrenme

Doç. Dr. Makbule BAŞBAY, Ege Üniversitesi

4. Bölüm: Probleme Dayalı Öğrenme

Prof. Dr. Eda GÜRLEN, Hacettepe Üniversitesi

5. Bölüm: İşbirliğine Dayalı Öğrenme

Doç. Dr. Necla EKİNCİ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

6. Bölüm: Beyin Temelli Öğrenme

Prof. Dr. Necla KÖKSAL, Pamukkale Üniversitesi

7. Bölüm: Eleştirel Düşünme

Emekli Öğr. Üyesi Dr. Semih ŞAHİNEL, Türk Hava Kurumu Üniversitesi

8. Bölüm: Yansıtıcı Düşünme

Prof. Dr. Gülsen ÜNVER, Ege Üniversitesi

9. Bölüm: Etkin Öğrenme

Emekli Öğr. Üyesi Dr. Melek ŞAHİNEL, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

10. Bölüm: Yaratıcı Düşünme ve Yaratıcılık

Prof. Dr. Nuri DOĞAN, Hacettepe Üniversitesi

11. Bölüm: Tam Öğrenme Modeli

Doç. Dr. Kenan DEMİR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

12. Bölüm: Yaşam Boyu Öğrenme

Prof. Dr. Gürcü ERDAMAR, Gazi Üniversitesi

13. Bölüm: İnternet Tabanlı Öğrenme

Doç. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN, Balıkesir Üniversitesi

14. Bölüm: Basamaklı Öğretim Programı

Doç. Dr. Alper BAŞBAY, Ege Üniversitesi

15. Bölüm: Uzaktan Eğitim

Doç. Dr. Bünyamin YURDAKUL, Ege Üniversitesi

16. Bölüm: Kuantum Öğrenme Modeli

Doç. Dr. Zeynep AYVAZ TUNCEL, Pamukkale Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM ÇOKLU ZEKÂ KURAMI VE EĞİTİM

Giriş.....	1
Zekâ Alanları ve Özellikleri	5
Çoklu Zekâ Kuramı ve Öğretim	11
Çoklu Zekâ Kuramına Göre Hazırlanmış Ders Planı Örnekleri.....	22
Çoklu Zekâ Kuramı ve Ölçme Değerlendirme.....	30
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	37

2. BÖLÜM YAPILANDIRMACILIK

Kavramsal Bağlam.....	41
Yapılandırmacı Öğrenme Kuramları	44
Yapılandırmacı Program Tasarıları	49
Yapılandırmacılığın Öğretimsel Uygulamaları.....	57
Sonuç.....	61
Öğrenme Durumlarında Kullanılan Yapılandırmacı Öğrenme Planı Örneği178	62
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	63

3. BÖLÜM PROJE TABANLI ÖĞRENME

Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı Nedir?	69
Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Felsefi Temelleri.....	71
Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı ve Program Geliştirme.....	72
Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Ögeleri.....	74
Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Uygulama Aşamaları.....	75
Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımında Değerlendirme.....	77
Ders Planları.....	78
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	81

4. BÖLÜM

PROBLEME DAYALI ÖĞRENME

Giriş.....	83
Probleme Dayalı Öğrenme.....	83
Probleme Dayalı Öğrenmede Bilimsel Araştırma Süreci.....	84
Probleme Dayalı Öğrenmede Eğitim Programı.....	85
Probleme Dayalı Öğrenme Sürecinde Öğretmenin (Yönlendiricinin) ve Öğrencinin Rolü.....	91
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	94

5. BÖLÜM

İŞBİRLİĞİNE DAYALI ÖĞRENME

Giriş.....	95
İşbirliğine Dayalı Öğrenme Nedir?.....	96
İşbirliğine Dayalı Öğrenmenin İlkeleri.....	97
İşbirliğine Dayalı Öğrenme ve Geleneksel Küme Çalışması.....	100
İşbirliğine Dayalı Öğrenme ve Öğretmen.....	101
İşbirliğine Dayalı Öğrenme Teknikleri.....	103
İşbirlikli Ders Planı Formu.....	108
Yararlanılacak ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	111

6. BÖLÜM

BEYİN TEMELLİ ÖĞRENME

Beynin Yapısı ve Öğrenme.....	113
Beyin Temelli Öğrenme.....	114
Beyin Temelli Öğrenmenin İlkeleri.....	115
Beyin Temelli Öğrenme Uygulamaları.....	118
Örnek Ders Planı.....	122
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	123

7. BÖLÜM

ELEŞTİREL DÜŞÜNME

Giriş.....	125
Eleştirel Düşünme Becerilerinin Eğitim Programlarındaki Yeri ve Önemi.....	125
Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Düşüncenin Boyutları.....	127
Eleştirel Düşünme Stratejileri.....	129
Eleştirel Düşünen Birey Özellikleri.....	135
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	138

8. BÖLÜM YANSITICI DÜŞÜNME

Yansıtıcı Düşünmenin Özellikleri	139
Giriş.....	139
Geleneksel ile Yansıtıcı Öğrenme Arasındaki Farklar	139
Yansıtıcı Düşünmenin Tanımı	139
Yansıtıcı Düşünmenin Yararları	140
Yansıtıcı Düşünen Öğretmenin Özellikleri.....	140
Yansıtma Alanları	141
Yansıtıcı Düşünmeyi Geliştirme	142
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	149

9. BÖLÜM ETKİN ÖĞRENME

Etkin Öğrenmenin Tanımı.....	152
Etkin Öğrenme Stratejileri	153
Etkin Öğrenmede Öğretmenin Rolü	153
Dersi Geliştirmek için Öğretmene Öneriler	156
Öğretme Stratejileri.....	157
Zaman Kaybına Engel Olmak İçin İzlenecek Yöntemler	159
Öğrencilerin Etkinliklerde Sınıf Düzenini Bozmaları Durumunda İşe Koşulacak Önlemler.....	159
Öğrenme Stilleri	160
Etkin Öğrenen Öğrenci	161
Etkin Öğrenme Etkinlikleri.....	164
Etkinliklerin Uygulanmasında İzlenecek Yöntem.....	166
Etkin Öğrenmelerin Değerlendirilmesi.....	166
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	167

10. BÖLÜM YARATICI DÜŞÜNME VE YARATICILIK

Düşünme	169
Yaratıcılık.....	170
Yaratıcılığı Etkileyen Faktörler	177
Yaratıcılığın Gelişmesi Önündeki Engeller	179
Yaratıcılığı Ölçme Girişimleri.....	181
Okullarda Yaratıcılık	182

İş Hayatında Yaratıcılık.....	189
Yaratıcılık ve Sanat Eğitimi.....	189
Yaratıcılık Üzerine Türkiye'deki Bazı Çalışmalar ve Sonuçları.....	190
Sonuç.....	195
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	196

11. BÖLÜM TAM ÖĞRENME MODELİ

Giriş.....	201
Öğrenci Nitelikleri.....	203
Tam Öğrenme Modelinin Okullarda Uygulanması.....	212
Tam Öğrenme Modelinin Olumlu Yönleri ve Sınırlılıkları	217
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	218

12. BÖLÜM YAŞAM BOYU ÖĞRENME

Giriş.....	221
Yaşam Boyu Öğrenme Kavramı	222
Yaşam Boyu Öğrenme Becerileri.....	222
Yaşam Boyu Öğrenmenin Geleneksel Öğrenme ile Karşılaştırılması	224
Yaşam Boyu Öğrenmenin Öğeleri.....	225
Yaşam Boyu Öğrenmenin Temel Özellikleri	226
Yaşam Boyu Öğrenmenin Etkileri.....	226
Yaşam Boyu Öğrenme Uygulamaları.....	230
Yaşam Boyu Öğrenme ve Avrupa Birliği.....	232
Yaşam Boyu Öğrenme ve Eğitime Yansımaları	236
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	237

13. BÖLÜM İNTERNET TABANLI ÖĞRENME

Giriş.....	239
İnternet	239
İnternetle Öğrenme-İnternet Tabanlı Öğrenme	240
İnternet Tabanlı Öğrenmenin Özellikleri	240
İnternet Tabanlı Öğrenmenin Kullanım Yerleri.....	241
İnternet Tabanlı Öğrenme Programı	242
İnternet Tabanlı Öğrenmede Hedefler	243

İnternet Tabanlı Öğrenmede İçerik	243
İnternet Tabanlı Öğrenmede Eğitim Durumları.....	244
İnternet Tabanlı Öğrenmede Değerlendirme	245
Yararlar ve Sınırlılıklar	246
Değişen Öğrenci ve Öğretmen Rolü	247
İnternet Tabanlı Öğrenme Aktiviteleri	248
İnternet Tabanlı Öğrenmenin Etkililiğine ilişkin Öneriler.....	248
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	249

14. BÖLÜM BASAMAKLI ÖĞRETİM PROGRAMI

Basamaklı Öğretim Programı İçin Beş Adım	255
Programı Basamaklı Hale Getirmenin Beş Yolu	257
Seviyelere Yönelik Görev Listesi	261
Örnek Bir Etkinlik.....	265
Sonuç.....	267
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	268

15. BÖLÜM UZAKTAN EĞİTİM

Uzaktan Eğitimi Gerekli Kılan Nedenler	269
Uzaktan Eğitimin Kavramsal Bağlamı.....	271
Uzaktan Eğitim Sistemi: Temel Öğeler Açısından Yapı ve İşleyiş	277
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	285

16. BÖLÜM KUANTUM ÖĞRENME MODELİ

Giriş.....	289
Kuantum Düşünce Nedir?.....	291
Kuantum Öğrenme Nedir?.....	292
Kuantum Öğrenmenin İlkeleri	293
Kuantum Öğretim Nedir?	295
Kuantum Öğretimin İlkeleri	295
Kuantum Öğrenme ve Supercamp	297
Kuantum Öğrenme ve Öğrenciler.....	297
Kuantum Öğrenme ve Öğretmenler	298
Kuantum Öğrenme ve Yöneticiler.....	299

Kuantum Öğrenme ve Şirketler.....	299
Kuantum Öğrenme Teknikleri	299
Kuantum Öğrenmenin Etkileri	302
Sonuç.....	304
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.....	304
Yazarlar Hakkında.....	307

1. BÖLÜM

ÇOKLU ZEKÂ KURAMI VE EĞİTİM*

Giriş

Üzerinde yıllardır çalışılan zekâ, soyut bir kavramdır. Bu nedenle de hep merak edilen, çerçeveleri çizilmeye çalışılan, sorgulanan bir canlı özelliği haline gelmiştir. Günümüze dek, araştırmacılar bireylerin zihinsel yapılarına ve davranışlarına bakarak zekâ üzerinde fikirler yürütmüşlerdir. Buna göre zekâ, kimi zaman bir testten alınan puan, kimi zaman çevreye uyum sağlama, kimi zaman da problem çözme yeteneği olarak düşünülmüştür. Bu kuramlarda çoğunlukla dil, matematik ve mekanik gibi yeteneklerle, verilen yeni bir problem durumunun çözülebilmesi ölçüt alınmıştır.

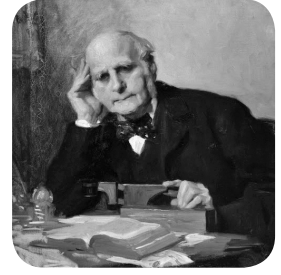
Zekâyı ilk kez Galton (1822-1911) ölçmeye çalışmıştır. Bu çalışmada temel duyuların duyarlılığı incelenmiş; zekâ, bilgileri yapılandırma ve kullanma olarak ele alınmıştır. Spearman 1927'de zekâyı 2 faktör kuramı ile tanımlamıştır.

Buna göre zekâ, her türlü zihin etkinliğinde rol oynayan veya ihtiyaç duyulan zihinsel enerji olan genel faktörden (*g faktörü*) ve belirli bir zihin etkinliğinde rol oynayan veya ihtiyaç duyulan zihin gücü olan özel faktörden (*s faktörü*) oluşmuştur. Spearman' a göre özel faktörlerin sayısı pek çoktur. Birbirinden farklı zihin gücü gerektiren zihin etkinliklerinin sayısı kadardır. Thorndike, Spearman'ın *g* faktörünü reddeder ve zekânın birbirinden ayrı faktörlerden meydana geldiğini belirtir.

Buna göre faktörler birbirinden bağımsızdır, genel bir zekâ yoktur; zekâ değil, zekâlar vardır. Zihinsel bir problem çözümünde birden fazla faktör rol oynar. Bu faktörler a) kelime anlamı, b) aritmetik akıl yürütme, c) kavrama, d) ilişkileri görsel algılamadır. Thorndike zekâyı üçe ayırır: 1) Soyut zekâ (sayı ve kelime cinsinden sembollerini anlama ve kullanma yeteneği), 2) Sosyal zekâ (insanları anlama ve onlarla başarılı ilişkiler kurabilme yeteneği), 3) Mekanik zekâ (çeşitli araç-gereç ve makineleri anlama ve kullanma yeteneği)^{1,2}.

Daha sonra Fransız psikolog Alfred Binet 1900'lü yılların başında Fransız Eğitim Bakanı'nın isteğiyle, meslektaşı Theodore Simon ile birlikte, okulda başarı gösteremeyen risk altındaki çocukları belirlemek üzere bir test geliştirmişlerdir. Bu test, belirlenen amaç için oldukça etkili bulunmuş, ancak daha sonra bu amacın dışına çıkılarak, bireylerin genel kapasitelerini ya da zekâlarını ölçmede kullanılan psikometrik bir ölçek haline gelmiştir.

Wechsler 1939 yılında yetişkinler için WAIS adında bir zekâ ölçeği geliştirmiş, daha sonra 1949'da çocuklar için ikinci bir ölçek (WISCE) düzenlemiştir. Çocuklar için geliştirdiği ölçeği 6-16 yaş grubuna bireysel olarak uygulanmak üzere 1974 yılında yeniden düzenleyen Wechsler, yetişkinler için hazırlanan ölçeği de son kez 1980 yılında geliştirmiştir. Ancak bu ölçekler temelde Binet'nin ölçeğinden yola çıkılarak hazırlanmış ve o testin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Bu testler öğrenme ile ilgilidir; ancak zekânın kuramsal bir tanımı yapılmamıştır³.

Sir Francis Galton

* Bu bölüm Prof. Dr. Nilay T. Bümen tarafından yazılmıştır. Bölümün hazırlanmasında yazar, "Okulda Çoklu Zeka Kuramı" (Pegem Akademi Yayıncılık, Nisan 2004) isimli çalışmasından yararlanmıştır.

Zekâyı ilk kez kuramsal düzeyde inceleyen psikolog ise Guilford'dur. Guilford'un geliştirdiği zekâ testi, insanın bilişsel sisteminin yapısal bütünlüğü olduğu ve süreçlerle ilgili işlemlerin bireyden bireye farklılık gösterdiği görüşüne dayanır.

Örneğin yapısal açıdan herkesin bir kısa süreli bellek kapasitesi vardır ama herkesin karar verme hızı farklıdır. SI (Structure of intellect) olarak bilinen bu modele göre, zekânın üç boyutu vardır: İçerik, ürün ve işlem. İçerik boyutu figürler, semboller, anlamlar ve davranışlardan; ürün boyutu birimler, gruplar, ilişkiler, sistemler, değişik durumlarda formüle etme (transformasyon) ve doğurgulardan; işlem boyutu ise biliş, bellek, ayırıştırıcı düşünme, bütünleştirici düşünme ve değerlendirme süreçlerinden oluşur⁴. Guilford zekâyı ilişkin bu çok faktörlü kuramında 120 faktör ele almış ve günümüzdeki sosyal ve özedönük zekâların temelini oluşturacak görüşleri ortaya koymuştur⁵.

Piaget ise geleneksel zekâ anlayışına karşı çıkararak zekânın, zekâ testinden alınan puan olmadığını belirtmiştir. O, zekâyı zihnin değişme ve kendini yenileme gücü olarak tanımlamıştır. Buna göre zihin bir sendirim sistemi, bilgiler de besin maddeleridir. Algılanan bilgiler, besin maddelerinin organizmayı değiştirdiği gibi bilişsel fonksiyonları değiştirir ve geliştirir. Böylece yeni ve bilinmeyen durumlarla karşılaşan birey, eski tecrübelerinden faydalanarak daha etkili kararlar verir; karşılaştığı problemleri daha kolay çözümler⁶.

Sternberg (1985) ise geliştirdiği üçlü (triarchic) zekâ modelinde, problem çözme sürecinde yürütücü biliş - üst biliş (metacognitive) ya da yönlendirici (monitoring) stratejilerin rolüne dikkat çekmektedir.

Önceki kuramcılar aksine Sternberg, bu noktada yürütme kontrolü ve yönlendirici sistemin sadece diğer düşünme ve öğrenme süreçleriyle etkileşim içinde olmadığını, bunun yanı sıra aslında bunları entelektüel bir hiyerarşi içinde düzenlediğini de belirtmektedir⁷.

Zekâyı ilgili bu geleneksel yaklaşım tekil bir özellik gösterir ve bu anlayış da çeşitli güçlükler yaratır. Çünkü bu anlayışı gerçek yaşamdaki insan davranışlarına uyguladığımızda, zekâ ölçüsü olarak ele aldığımız teste (IQ: intelligence quotient-ZB: zekâ bölümü testi) yer almayan özel beceriler ya da eğilimlere sahip pek çok insana rastlarız.

Örneğin günlük yaşamda ZB (IQ) testinde doğru cevaplar veren bir kişi çevresindekilerle iletişim problemleri yaşayabilir ya da çok başarılı bir müzisyen bu testten çok düşük bir puan alabilir.

Başka bir deyişle, dünyadaki zeki ya da yetenekli bireyleri belirleyebiliriz ancak bu beceriler bir teste sığamayacak kadar karmaşıktır. Gerçekte de insanların yaşamda pek çok etkinlik yürüttüğünü gördükçe, "zekâ" olarak tanımlanabilecek daha pek çok özelliğin var olup olmadığını düşünmeye başlarız. Kısacası insan performansı çok karmaşıktır ve tekil boyutlu düşünülüğünde ve ölçüldüğünde çok sınırlı bilgi verir.

Çoklu Zekâ Kuramı Nasıl Ortaya Çıktı?

Nöropsikoloji ve gelişim uzmanı Gardner, geleneksel zekâ anlayışını inceledikten sonra, 70'li ve 80'li yıllarda bireylerin bilişsel kapasitelerini araştırmaya başlamıştır. Aynı zamanda Harvard Üniversitesinde "Project Zero" adlı projede normal ve üstün yetenekli çocuklarla ilgili araştırmalar yapmış, bilişsel yeteneklerin gelişimini incelemiştir.

Gardner, 1983 yılında yayınlanan "Zihnin Çerçevesi" (Frames of Mind) kitabında yedi ayrı ve evrensel kapasite önermiştir. Bu kapasite ya da zekâlar her bireyde doğuştan varolmakta ama farklı kültürlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Gardner'ın geliştirdiği kurama göre, *zekâ biyopsikolojik bir potansiyeldir* (s. 36) ve şöyle tanımlanabilir⁸:

Howard Gardner

Zekâ, bir veya daha fazla kültürel yapıda değeri olan bir ürüne şekil verme ya da problemleri çözme yeteneğidir.

Bu tanıma göre zekâ, bireylerin kişisel kararları olduğu kadar aynı zamanda bir potansiyeldir ve değerlere, fırsatlara bağlı olarak ortaya çıkar. Kültürel değerler zekâ olarak ele alınan davranışları derinden etkiler.

Yeni anlayış bireyin zekâ koleksiyonunun niteliksel bir ifadesidir, tanımlamasıdır. Oysa eski anlayış bütünsel bir becerinin niceliksel ifadesidir. Bu noktadan hareketle zekâya ilişkin niceliksel ve niteliksel anlayışlar şöyle karşılaştırılabilir:

Tablo 1: Zekâya İlişkin Niceliksel ve Niteliksel Anlayış

Niceliksel Anlayış ZB (Zekâ Bölümü)	Niteliksel Anlayış ÇZ (Çoklu Zekâ)
• Tekil-bütüncül yaklaşım	• Çoğulcu yaklaşım
• Gerçek yaşamdan soyutlama	• Gerçek yaşam faaliyetlerini temele alma
• Sayısallaştırma	• Zekâ profili çıkarma
• Ölçme	• Yorumlama, betimleme
• Doğuştan gelme ve sabitlik	• Değişme ve gelişme
• Bireyleri sınıflama	• Bireyleri tanıma ve keşfetme

Zekâ Alanlarının Belirlenmesi

Kuramla ilgili ilk çalışmalarda öncelikle zekâ olarak kabul edilecek aday kapasitelerin mutlaka özerk ve bağımsız bir tabanda oluşturulmasına karar verilmiştir. Çünkü beyin araştırmalarına göre, dil kapasitesinin zarar görmesi durumunda (beynin Broca bölgesi) diğer bilişsel fonksiyonlar bozulmamaktadır. Bu durumda dil kapasitesi diğerlerinden ayrı bir özellik göstermektedir.

Buna göre temel biyolojik bölümlerin belirlenmesinde sekiz ölçüt kullanılarak zekâlar özelleştirilmiştir. Başka bir deyişle, psikometrik bir aracın sonuçlarına dayanmadan, beyin araştırmalarından, insan gelişiminden, evrimden ve kültürler arası karşılaştırmalardan yararlanarak “zekâ” olarak düşünülebilecek aday yetenekleri belirlemek üzere sekiz ölçüt geliştirilmiştir.

Gardner ve arkadaşları çok sayıda yetenek içinden seçtiklerini, bu ölçütlerle karşılaştırarak akla uygun olanları seçmiş ve bunlar zekâ olarak tanımlanmıştır. Buna göre ölçütlerle uyum göstermeyen yetenekler elenmiştir. İlk çalışmalarda bu sekiz ölçüte uygun yedi adet zekâ tespit edilmiştir. Bunlar, sözel-dil zekâsı, mantık-matematik zekâsı, bedensel zekâ, uzamsal (spatial) zekâ, müziksel zekâ, sosyal (interpersonal) zekâ, özdedönük (intrapersonal) zekâdır.

Daha sonra sekizinci zekâ olan doğacı (naturalistic) zekâ da diğerlerine eklenmiştir. Dokuzuncu zekâ olarak düşünülen *varoluşsal (existential) zekâ* halen araştırılma aşamasındadır. Gardner (1998), bu zekâya biyolojik bir alan bulamadığından “yarım zekâ” adını vermiş ve bu özelliği listeye daha sonra ekleyebileceklerini belirtmiştir.

Kuramla ilgili olarak söz etmekte yarar görülecek bir nokta da, bu alanların neden bir yetenek ya da beceri değil de bir zekâ olarak tanımlandığıdır. Bununla ilgili olarak Gardner insanların birbiri hakkında konuşurken “O çok zeki değildir ama mükemmel bir müzik yeteneği vardır” gibi tanımlamalarda bulduklarını ve bunun çok yanlış olduğunu vurgulamaktadır.

Gardner kendisiyle yapılan bir görüşmede⁹;

Eğer ben bu kapasitelere zekâ değil de yetenek deseydim ve kuramın adı da Çoklu Yetenek Kuramı olsaydı, insanlar esner ve hemen kabul ederlerdi. Oysa ben onları sarsmak ve düşündürmek istiyorum. Bu kapasitelere zekâ demekle, birden fazla olduklarını (zekânın tekil olmadığını) ve şimdiye kadar düşünmediğimiz bazı şeylerin zekâ olabileceğini vurgulamaktayız

diyerek şunu da eklemektedir¹⁰: